

Transkribering: Studie- och yrkesvägledning av elever med IF

Intro: Det här är en podcast från Skolverket.

Mikaela Zelmerlööv: Hur kan vi bli lite mer säkra när vi ska vägleda personer med intellektuell funktionsnedsättning eller förvärvad hjärnskada? Vi vet att det finns en stor osäkerhet här, men vi vet också att det finns bra metoder och stöd att få. Om det ska vi prata med Svea-Maria Kouppa som har lång erfarenhet av en metod, PATH-metoden. Svea-Maria har under många år utbildat studie- och yrkesvägledare vid Umeå universitet. Hej och välkommen Svea-Maria!

Svea-Maria Kouppa: Hej.

Mikaela Zelmerlööv: Jag som tillsammans med Svea-Maria ska prata om det här heter Mikaela Zelmerlööv och jag är studie- och yrkesvägledare, men arbetar sedan många år med ett övergripande ansvar för studie- och yrkesvägledningsfrågor på Skolverket. När elever med intellektuell funktionsnedsättning eller förvärvad hjärnskada får riktigt bra stöd från vägledare och sin omgivning så har de helt andra möjligheter att formulera och att uppnå sina mål för framtiden. Vi ska prata om en särskild metod som syftar till att ge vägledare de verktyg som de verkligen kan ha stor nytta av. Vi hör ju att många känner en stor osäkerhet för att göra fel, och man ser kanske lättare hindren än de möjligheter som finns. Vi känner igen det från många olika sammanhang, att det är att hindren ligger i vägen istället för att se intressen, personlighet, fallenheter som lätt, alltför lätt kommer i skymundan. Du brukar ju prata om en förstärkt vägledning. Vad är förstärkt vägledning?

Svea-Maria Kouppa: Det finns ju väldigt många människor som behöver hjälp med att driva sitt eget liv och den här förstärkta vägledning den kan vara till för att hjälpa att man driver sitt eget liv. Eller self efficiency, som det heter så fint på engelska, och i vanliga fall så har man ju ganska stora föreställningar och ganska riktiga föreställningar om vad som är alternativen och möjligheter i elevers liv i så att säga normalfallet. Men när man arbetar med elever med funktionshinder så är de väldigt unika och jag får inte bli bedrövd att jag inte kan göra ett bättre jobb, att jag inte kan föreställa mig ens hur de har det, att jag misslyckas om jag inte tillåter mig att våga misslyckas. Då är det svårt att vara modig nog att se alternativen. Och här får man ju verkligen vara detektiven som börjar där eleven eller personen befinner sig och få tilltro att få reda på det. Så att få tag i den här plattformen där eleven står på i dag och känner sig trygg och utifrån det börjar vägledningsprocessen. Om man inte känner sig trygg så finns det anledning att man går in i försvar och tycker inte man kan och inte gör sitt bästa. Så här gäller det att få modet att göra sitt bästa.

Mikaela Zelmerlööv: Och då tänker du att den här metoden stödjer vägledaren i att vara det här riktigt bra stödet för eleven eller för den sökande?

Svea-Maria Kouppa: Ja, och det finns olika delar i det som så att säga gör att vägledaren behöver stanna upp och det hjälper att man liksom inte hoppar över några utan hjälper till och naturligtvis också använder sina vanliga vägledningsmetoder där man kan ställa öppna frågor och så vidare. Så det behövs en vägledare i botten med kompetens, men också då att man ger sig tid att stanna upp så att man verkligen har beskrivit och att jag kan garantera att till den andra att jag har hört vad den andre har sagt.

Mikaela Zelmerlööv: Men jag förstår om vi ska prata med dem om själva metoden. Men du pratar också om att, att det är viktigt att få stöd från omgivningen i den här metoden. På vilket sätt? Vad innebär det att omgivningen är viktig i det här sammanhanget?

Svea-Maria Kouppa: När det gäller föräldrar och det sociala sammanhanget så är det ju alltid viktigt. I det här fallet är särskilt viktigt därför att det behövs stöd kortsiktigt och långsiktigt. Och det är inte bara föräldrar. Föräldrar har oftast en fantastisk kompetens om vad som gäller deras barn. Ibland kan det vara svårigheter för föräldrar där det inte är svårt, men det finns säkert någon faster eller farfar eller mormor eller så. Och habiliteringen har ju kurser för mor- och farföräldrar, och det

borde man öka väldigt mycket mer även i skolan, så att man får en person som blir så att säga mentor och lite spindeln i nätet och föräldrarnas kompetens är väldigt viktigt för att de vet vad som har fungerat och inte fungerat i situationen. Och även om det skulle kunna fungera i andra situationer så hjälper det ju inte, för barnet är ju väldigt mycket hemma. Det är i den situationen att det också måste fungera.

Mikaela Zelmerlööw: Det kan också vara ganska tungt för föräldrar, och då kan också den här metoden kanske också kan hjälpa, hjälpa föräldrarna i att staka ut och ta ut en riktning för sina barn i livet?

Svea-Maria Kouppa: Ja, absolut. Och en god vägledare är också en god pedagog, så att man talar om metoden så att föräldrarna förstår vitsen med den, och det ska vara enkelt och inte alls så komplicerad. Och där man utlovar en väg att gå från nuet och hitta olika vägar till att hitta ett mål som är attraktivt för studenten och föräldrarna, kanske också. Man skulle i sig kunna göra PATH bara för föräldrar. Därför att, där barnet inte är med och då blir det föräldrarnas PATH.

Mikaela Zelmerlööw: Att precis det kan vi vara kanske. Nästa steg är att ta ut, för det här är verkligen en samtalsmetod som passar alldeles särskilt bra i det här sammanhanget. På vilket sätt skulle du kunna säga något mer om på vilket sätt den här metoden är så bra för just elever med funktionsvariationer eller intellektuell funktionsnedsättning?

Svea-Maria Kouppa: Det i det här fallet behövs det kanske lite en påbyggnadskurs också att visualisera så att inte bara skriva de här sakerna, utan också visualisera och rita. Och om barnet kan så gärna att barnet får rita sin familj, sin mamma och sin syster till exempel, och vad som är svårt så att det blir en bild som barnet kan se och följa. Och det är oftast mycket mera informativt än att man bara skriver ord. Naturligtvis skriver man ordet också, men man behöver inte kunna läsa och skriva för att kunna vara med och göra det här.

Mikaela Zelmerlööw: Den här metoden innehåller ju åtta steg från ett önskeläge till att utforska och sedan att göra. Kan du berätta lite mer om den här strukturerade metoden?

Svea-Maria Kouppa: Och jag kanske också kan ta upp något när vi började för tio-femton år sedan, något sådant där. Och då arbetar jag tillsammans med Sharon Colb som är professor i specialpedagogik från Wisconsin i USA och till en början så var en del av det här lite väl amerikansk, bland annat med drömmen där den, där det verkar mycket lättare för amerikaner att drömma väldigt realistiskt.

Vi var mer realistiska i Sverige och jag kommer ihåg specialpedagogerna som ifrågasatte det här och då skulle det vara en dröm som absolut inte behöver vara möjlig, utan det ska vara fascinerande, något som jag verkligen drömmer om. Men här blev det lite bekymmer också, alltså bland den professionella personalen där man tyckte att sådana drömmar kan man inte ha. Och också för elever med kognitiva funktionshinder så ville man inte liksom ge dem en sådan dröm för att de inte skulle bli besvikna. Så därför hade svårt att få de här eleverna att drömma. Och något har vi justerat den här delen i svensk version och även i finsk, där det har presenterats, och det är att drömmen får vara det är som det är.

Om någon säger att drömmen är att få ett arbete, då får det räcka som dröm. Och för en del är det ju verkligen en dröm att få ett arbete, och det kanske är svårt att förstå utan man som dröm skulle man vilja ha ett arbete som ger så mycket pengar som man får bo i ett slott eller alltså den sorten. Så här har vi dämpat ner drömmen att drömmen får vara klientens. Sen när man pratar i den här metoden så kan man återgå till drömmen om det kommer mera, till exempel familjesituation och hur man vill ha på olika delar.

Så drömmen är ju att komma ifrån försvararen och se att det här med drömmen är någonting som så att säga ger kraft på vägen. Och när vi har klarat av drömmen och då ritar vi dit ett slott, att man har gett ut en bok och publicerat den eller som en del kan göra, att man gör modevisning på Manhattan. Ja, det kunde vara en sådan dröm som faktiskt blev verklighet. Och när man är klar

med drömmen och ritat in den, och det kan vara många figurer där, så går man till målet. Vad är det som ligger närmare för att komma åt det här hållet? Vad är det som vi ska göra då? Och det ska vara så realistisk att det här kan man kolla i efterhand om man lyckades med det eller inte. Det vill säga att komma in på en linje på gymnasieskolan eller att få praktik. Det målet ska vara väldigt tydligt, specifikt, och det ska gå att utvärdera konkret.

Mikaela Zelmerlööw: Jag tänker avbryta dig här lite men jag tänker på det här med drömmar. Det ju jätte både roligt och viktigt och bra för det värsta, svåraste, tycker jag i alla fall som vägledare, var när man inte när det inte fanns några drömmar att få fatt i, när det inte fanns några visioner eller ingen tydlig vilja om någonting då tycker att det blir riktigt svårt. Har man drömmar man ser det lite vilt och galet så finns det i alla fall alltid någonting att nysta vidare på.

Svea-Maria Kouppa: Och här kan man ju ta det här med mirakelfrågan om du hade trollspö. Vad säger du om Harry Potter var där och fixade åt dig. Så att man kan hitta drömmen. Men sen när det gäller personer som är utbrända så kan det vara helt omöjligt att komma fram till ett mål. Och det var ju ganska många ungdomar också. Väldigt, väldigt nedsatt intresse och förmåga och så där för att det har varit så krångligt och då kan man fundera på vad gjorde du som liten? Vad ville du bli då? Vad lekte du med? Och så börjar man plocka drömmar från den tiden. Om någon lekte med en brandbil fråga skulle det vara någonting som du drömde om och så vidare, så att man plockar fram drömmen från allt tidigare år. Även om man har en hemma sittande som inte vill någonting så kan man fundera på vad är drömmen om du ska fortsätta med det här? Hur skulle du få det bättre? Vad skulle hända då? Och de här är ju att man har målet som först gör att man inte går i så mycket försvar att det inte går och det finns hinder och så där. Det stoppar våra psykologiska försvar.

När man har kommit i målet, då går man till nuet, och det är ju oftast där vägledare börjar sin vägledning, och det gäller också att i nuet hitta de viktiga sakerna. Inte så mycket om det som har varit, bara det som spökar så att säga i nuet. Det är viktigt och vilka personer det finns, hur det ser ut. Svårigheter, vad man vad man tänker dagligen och vad som är ens närvarande i ens tankegångar och vad man funderar och håller på. Och när man vet då vad som är nuet så ska jag sammanfatta det väldigt konkret, och det kanske också finns ett problem och eleven ska acceptera det här. Och här ritar man också att du har svårigheter med när du ser skolan och skriker du nej, nej, nej och så att man riktigt ser hur nuet ser ut. Och då vet vi det. Och vi är överens och jag har verkligen beskrivit och garanterat att jag har lyssnat på dig. Jag har förstått vad du har sagt. Sen kommer till personer som ska engageras. Det är fler personer än vad vi gör i den normala vägledningsprocessen. Här ska man kolla vilka som finns omkring personen och där finns det ofta väldigt viktiga personer, alltså morfar eller farmor eller faster eller granne. Att man verkligen får med dem. Och vad kan de hjälpa med så att personen får en eskader av personer som man kan hjälpa och som kan göra olika saker.

Pappa kanske kan hjälpa med engelskan och mamma kan hjälpa med matte. Och så har vi mormor som kan hjälpa mig att få allt att fungera och så vidare, så man plockar fram de viktiga personerna. Och här finns också idrottsorganisationer. Det finns kyrkor och våra invandrade elever. Där finns kyrkan ofta på ett mera aktivt sätt än det gör, för våra svenska ungdomar så verkar den hitta viktiga personer som kan engagera och hjälpa dig. Och sen går man över till femman då och för att du nu ska börja nå det här målet. Vad behöver du göra? Är du dålig i engelska till exempel, och inte kommer in på någonting? Då hade vi pappa. Och då engagerar vi, funderar vi, kan engagera pappa där. Och vad kan han göra? Om mormor som skulle ta hand om att de kommer till skolan och så där. Vad skulle vi kunna få be henne att göra specifikt? Och vad skulle hon kunna träna dig med? Mormor kanske skulle kunna träna när du går till din praktik. Vad ska du säga till chefen på praktiken?

Så tränar man och bygger de styrkor där eller om du behöver träna fysik. Då kanske du har en bror som kan ta ut dig på en löpträning och så vidare. Så för att vilka styrkor ska du bygga och var ska du få den hjälp som ska bygga? Och vad kan skolan göra? Det kommer klassföreståndaren och vägledaren och psykologen och skolsköterskan och alla möjliga... Vaktmästaren. Så när du bygger dina styrkor och tränar upp för att göra bättre, det är som de kurser du ska göra som ska hjälpa dig

vidare. De styrkorna kan du bygga och träna. Och sexan. Då kommer vi till den. Vilka saker ska du göra den närmaste tiden? Då är det att ta kontakt med mormor och vaktmästaren och så där vidare, och så gör man en konkret att du ska inom fyra månader ska du ha tränat på vad du ska säga när du går träffa nya människor eller en arbetsplats. Du ska ha börjat träna kondition och då har du gjort fem gånger har du sprungit med din brorsa. Så här gör man väldigt konkreta mål de närmaste månaderna eller veckor om man nu så vill. Man kan ju välja vad man tar. Och sen gör vi en väldigt tydlig plan. Den här är sexan mera målsättningar medan sjuan gör det sätter vi ett datum, vi sätter planen in där vi sätter i vem som ska hjälpa dig och hur din plan ser ut. Och sen går vi till åttan. Vem sätter i gång planen? När ska du exakt göra vad? Och då kanske blir att den sjätte oktober, då ska du ringa mormor och bestämma tid och den sjunde oktober någon gång så ska mormor ta med dig och göra det här och då kör man i gång planen.

Mikaela Zelmerlööv: Ahh, jätteintressant och du har ju arbetat länge med den här PATH-metoden och utbildat många vägledare i den och du gör ju det fortfarande på kurser som vi på Skolverket köper som vägledare kan söka och gå. Har du några särskilda guldkorn som du skulle vilja dela med dig av?

Svea-Maria Kouppa: Ja, när jag jobbar med studenter så brukar jag ju ta deras eget liv, som de får vara min klient. Och det populäraste ämnet är "Hur ska jag göra en bra uppsats" eller ett bra examensarbete. Och när det gäller deras liv så försvinner det här med att behöva mer kompetens om sig själv och annat, för det har man ju redan, så då kan man fokusera sig väldigt mycket på metoden och det fungerar utmärkt när man ska göra ett vetenskapligt arbete eller skriva en bok. Och det här går också använda i grupper om man gör den i ett hälsoteam så är det en grupp. Då är barnet i fokus. Någon vägleder och sen frågar man de andra. De får kommentera det som barnet säger och det går också att göra grupp där man har samma problem och så diskuterar man allt eftersom. Den häftigaste gruppen jag hade det var på en geriatrisk klinik där allihopa var med från kliniken och då kunde man i modellen ha att man har en patient, anhörig, man har kommunen, man har alla berörda där så att man inte arbetar mot varandra, vilket var en väldigt bra metod även där. För oftast pratar man med kommunen för sig och sjukhuset och anhöriga för sig. Och nu får alla veta exakt. Och det samma gäller ju hälsoteamet. Om man har med handledare och lärare och alla som är tillsammans med eleven, även om man inte säger så mycket så får de veta det som är. Och här gäller det för den som leder det här att verkligen se till att eleven får vara i centrum, får vara i fokus.

Mikaela Zelmerlööv: Vilka fina guldkorn. Har du några erfarenheter från några gruskorn som du kan säga något om?

Svea-Maria Kouppa: Där finns det ju en del om man tror att man kan ta metoden och använda den utan att kunna vägleda, utan att kunna lyssna, utan att kunna ställa öppna frågor. Så kan det ju bli att det blir som ett förhör där man snabbt rusar sig igenom så att man kan också hjälpa för mycket. Jag är med i det här målsättningsarbetet och driver på och då blir det oftast ganska trist stämning och det går för fort och man går i försvar. Så att om elever är i försvar eller föräldrar i försvar, då är inte den pågående metod som fungerar. Då måste jag som vägledare backa.

Mikaela Zelmerlööv: Men ja, en jättebra och tydlig metod som man ser den framför sig som bilder tycker jag och har stor användning för. Är det någonting avslutande Svea-Maria som du skulle vilja skicka med ytterligare?

Svea-Maria Kouppa: Det här fungerar naturligtvis också för andra funktionshinder och andra neuropsykiatriska funktionshinder. Och det är ju ofta så att elever med intellektuella funktionshinder har också andra tillstånd, andra diagnoser. Man pratar om samsjuklighet, även om det inte är sjukdomar utan det tillstånd som påverkar hela livet. Det här är ju det som en duktig handledare förstår. Det här går inte över. Jag kan inte ha en önskedröm vad det kan bli, utan jag måste ha mod att göra det som är möjligt, även om jag tycker att det är ingen höjdare att komma dit. Men framför allt att hjälpa eleverna att driva sitt eget liv. Att jag har mod att misslyckas och att eleven har mod att driva sitt eget liv och våga misslyckas. Så här har ju väldigt mycket modell

också, men så självklart att man måste ha goda kunskaper om de hindren och se skillnader på olika diagnoser. Det påverkar väldigt mycket vägledning. Kartlägga, visualisera elevens situation och framför allt också se det som en styrka och inte vad som är svagheter, utan hur man ska göra för att man ska bli starkare på dessa saker. Det är det här med att få styrkor, att bryta ner mål så att de blir hanterbara och att förstå att hur jag än begriper hur kompetent jag än är så kan jag inte riktigt förstå. Och här finns det ett problem i gymnasieskolan tycker jag, där föräldrar inte får vara med så mycket, för man tycker att de curlar. Och en del föräldrar curlar personer sina elever så mycket så att de klarar av situationen så att man skulle behöva ha mer öppenhet i att föräldrar medverkar, även om elever är över 18 år. För många går i normalklasser, men har problem som de klarar av på grund av att de har föräldrar som vet och kan och har kompetensen om det här. Så gärna curling som hjälper dig framåt i stället för en hotfull osäker framtid så försöker man få framtiden och bli hoppfull osäker.

Mikaela Zelmerlööv: Ja, och att se möjligheterna i stället för hindren tycker jag att du har visat på jättetydligt att den här metoden verkligen kan underlätta för vägledare att ha ett jättebra verktyg att när de ska vägleda elever för att ta fram styrkor och utnyttja och använda sig av alla de resurser som finns runt omkring den enskilda individen på ett väldigt strukturerat sätt. Då får vi avrunda med det här då Svea-Maria och tackar dig så jättemycket.

Svea-Maria Kouppa: Tack så mycket själv.

Mikaela Zelmerlööv: Vill du som lyssnar på det här veta mer om PATH-metoden eller kanske till och med gå en kurs, så finns det mer information på Skolverkets hemsida om det.

Outro: Det här var en podcast från Skolverket.